

איסורי ערווה וממזרות

א. הקשר בין איסורי ערווה לממזרות

הוולד הנולד כתוצאה מביאה על איסורי עריות הוא ממזר (יבמות לט., רמב"ם הלכות איסורי ביאה טו:א), וכן קידושין אינם תופסים בהם (קידושין סו., רמב"ם הלכות אישות ד:יב).

יש לדון מהו היחס בין שני הדינים המרכזים בערווה - אי תפיסת הקידושין, והגדרת הוולד כממזר. ניתן להציע לכך שתי הבנות מרכזיות:

1. **הממזרות היא תוצאה של מעשה האיסור החמור.** חומרת מעשה האיסור - ביאה על אישה המוגדרת ערווה - גוררת תוצאות חמורות: וולד ממזר.

2. **זיווג בין שני אנשים שלא ייתכן ביניהם קשר אישות תקין, גורר ממזרות.** לא העבירה היא המוקד הגורם לממזרות, אלא עצם הזיווג. בתוך הבנה זו, ניתן למצוא שתי נימות:

א. **המוקד הוא איסור הערווה** - כאשר איסור ביאה על אישה הוא איסור ערווה, יש לביאה על אישה זו שתי השלכות: אי תפיסת קידושין וממזרות.

ב. **המוקד הוא אי תפיסת קידושין** - כאשר הקידושין אינם תופסים, משמעות הדבר היא שלא ייתכן בין שני האנשים קשר תקין של אישות, ולכך יש שתי השלכות: איסור כרת וממזרות. הממזרות היא תוצאה של מצב בו ייחוסו של הוולד הוא לשני אנשים שאין אפשרות של קשר אישות 'חוקי' מבחינה הלכתית ביניהם.

ב. השלכות לאופי היחס בין ממזרות לבין איסורי עריות

1. הגמ' ביבמות (מט-מט:) קובעת שלכולי עלמא אין ממזרות כתוצאה מביאה על נידה או מביאה של בעל על אשתו שזנתה, כיוון שקידושין תופסים במקרים כאלו². דברי הגמ' כאן ברורים - הממזרות היא תוצאה של אי תפיסת הקידושין³.

1 במשנה שם יש מחלוקת לגבי השאלה מתי בדיוק יש ממזרות, ולהלכה נפסק שממזרות קיימת כאשר יש איסור כרת. לקמן יובא דיון לגבי שאר הדעות במשנה.

2 ישנה מחלוקת בין רש"י לבין תוס' בהסבר דברי הגמ' לגבי תפיסת קידושין באשת איש שזנתה:

א. רש"י (מט: ד"ה "דחא תפסי") מסביר שכוונת הגמ' היא לכך שקידושי הבעל אינם פוקעים לאחר שאישתו זנתה.

ב. תוס' (שם ד"ה "סוטה") סוברים שכוונת הגמ' היא לכך שאם הבעל יגרש אותה, הוא יכול אחרי כן לקדשה שוב.

2. בגמ' ביבמות (מה-מה:) מובאות שלוש דעות מה הדין במקרה של ביאת עבד או גוי על בת ישראל:

א. **הוולד ממזר גם בביאה על אשת איש וגם בביאה על פנויה.** פנויה וודאי אינה 'ערוה', כך שההסבר לפיו ביאה על ערוה גורר ממזרות (הסבר א/2) לא תופס כאן. ביאת עכו"ם על בת ישראל מותרת מדאורייתא (ע"ז לו:),⁴ ולכן גם ההסבר לפיו מעשה עבירה חמור של ביאה גורר ממזרות (הסבר 1) לא יכול להסביר את הגמ'. ברם, קידושי גוי או עבד אינם תופסים ביהודיה (יבמות מה., רמב"ם הלכות אישות ד:טו), ועל כן על פי ההסבר שהממזרות היא תוצאה של זיווג בין אנשים שלא יוכל להיווצר ביניהם קשר תקין של אישות (הסבר ב/2) מובנת דעה זו בגמ' - כיוון שקידושי עבד או גוי אינם תופסים, הוולד הנוצר מביאה זו הוא ממזר. אולם, את שני ההסברים האחרים ניתן לבאר על פי פירוש התוס' (יבמות טז: ד"ה "קסבר") לסוגייה, ולפרש שהממזר האמור במקרה זה הוא רק ממזר מדרבנן, אך מדאורייתא אין ממזר בביאת עבד ועכו"ם על פנויה.

ב. **הוולד ממזר רק מביאה על אשת איש.** קידושי גוי או עבד לא תופסים בבת ישראל גם אם היא פנויה, ועל כן הסבר התולה את הממזרות באי תפיסת קידושין (הסבר ב/2), לא מתאים לדעה זו. אשת איש כן מוגדרת 'ערוה', ובוודאי שיש איסור דאורייתא לבוא על אשת איש. לכן, ניתן להסביר את החילוק בין אשת איש לפנויה על פי הסברים לפיהם מעשה האיסור של ביאה על ערוה גורם לממזרות (הסבר 1) או שבכל מקרה בו יש ביאה על ערוה יש ממזרות (הסבר א/2).

ג. **הוולד כשר הן בביאה על אשת איש והן בביאה על פנויה.** כאמור, ברור שאשת איש הרי היא ערוה, ועל כן על פי ההסברים שמעשה האיסור של ביאה על ערוה גורם לממזרות (הסבר 1), או שבכל מקרה בו יש ביאה על ערוה יש ממזרות (הסבר א/2), לא ברור מדוע הוולד לא יהיה ממזר מביאה על אשת איש. אולם, על פי ההסבר לפיו הממזרות נוצרת כתוצאה מביאה בין שני אנשים שלא יכול להיות ביניהם קשר של אישות (הסבר ב/2) ניתן להבין דעה זו: אין יחוס לגוי ועבד (יבמות סב.), כלומר אין זיקה הלכתית-ביולוגית בין גוי או

מרש"י ניתן להבין, שמבחינה מהותית ייתכן מצב בו יפקעו קידושין של בעל באישתו, כאשר יחול על האישה איסור שלא היה קיים לפני הקידושין, ואכמ"ל.

3 ברם, ניתן להבין ששם הערוה הוא הגורם לממזרות, והעובדה שקידושין אינם תופסים מהווה סימן לכך שיש כאן איסור ערוה. כאשר קידושין כן תופסים, סימן שאין כאן איסור ערוה, ולכן אין ממזרות.

4 כך על פי תוס' (יבמות טז: ד"ה "קסבר"), אך יתכן שהרמב"ם (הלכות איסורי ביאה יב:יא) סובר שביאת עבד על בת ישראל אסורה מדאורייתא, ואכמ"ל.

עבד לבין זרעם (ראה רמב"ם הלכות איסורי ביאה טו:ד). לכן, ניתן להתעלם מן העובדה שאין אפשרות 'חוקית' לזיווג בין הורי הולד, כיוון שמבחינה הלכתית אין לו כלל אב.

3. לדעת רבי עקיבא (יבמות מט.) ממזרות קיימת לא רק בביאה שעושה כרת, אלא אפילו ביאה שעושה לאו בלבד. במקרים בהם יש איסור לאו בלבד אין איסור ערוה, ולכן על פי ההסברים שהממזרות היא תוצאה של איסור חמור (הסבר 1) או של ביאה על ערוה (הסבר 2/א) לא ניתן להבין את ר"ע. על פי ההסבר שממזרות היא תוצאה של זיווג בין שני אנשים שלא ייתכן ביניהם קשר אישות תקין (הסבר 2/ב), ניתן להסביר את דעת ר"ע: ממזרות נגרמת לא רק במצב בו לא ייתכן כלל קשר אישות, כלומר מצבים בהם אין הקידושין תופסים, אלא גם במצבים בהם ייתכן קשר כזה, אלא שהוא אסור, כלומר כל איסור לאו. אולם, יתכן שר"ע סבור שכל איסור לאו של ביאה מוגדר כאיסור ערוה, וכך ניתן להסביר את דעתו גם על פי הבנות 1 ו 2/א. נראה שהדבר תלוי במחלוקת בגמ' (שם) האם ר"ע מחשיב כממזר וולד מכל ביאה אסורה, או רק מביאה אסורה של קרוב משפחה: אם נבין שר"ע מגדיר ממזר רק משאר בשר, יש יותר מקום לראות זאת כמעין הרחבה של הגדרת שם ערוה, שאיסורו לאו בלבד.

4. לדעת רבי יהושע (שם) ממזרות קיימת רק בביאה שחייבים עליה מיתת בית דין. דעה זו מתאימה להבנה לפיה הממזרות היא תוצאה של מעשה עבירה חמור (הבנה 1), בהקצנה של הצורך לחומרת העבירה. לשאר ההבנות קשה להבין את דעת רבי יהושע: גם איסורי ביאה שאין חיובם מיתה, אלא כרת בלבד, מוגדרים 'איסורי ערוה', ולכן לא ניתן להסביר את רבי יהושע על פי ההסבר שממקד את הממזרות בביאה על ערוה (הסבר 2/א). רבי יהושע מודה שגם כאשר אין מיתת בית דין, אין קידושין תופסים באישה⁵, ועל כן גם ההסבר שממקד את הממזרות באי תפיסת קידושין (הסבר 2/ב) לא מתאים לרבי יהושע.

5. לדעת אבא שאול, אם יבם בביאת הייבום לא התכוון לשם המצווה בלבד (אלא גם לשם הנאתו), הולד "קרוב" להיות ממזר (יבמות לט:). ניתן לראות ביאת יבם על יבמתו ללא טוהר כוונות בביאה כמעשה איסור חמור, ולכן על פי ההסבר שביאת האיסור היא הגורמת לממזרות (הסבר 1) מובן למה הולד קרוב להיות ממזר. אולם, קשה לראות בשומרת היבם 'ערוה' לגביו, שהרי עקרונית מותר היבם בשומרת היבם, ולכן גם לא ניתן לומר שאין אפשרות 'חוקית' לזיווג ביניהם, ועל כן על פי הסברים 2/א ו 2/ב, לא מובנת דעת אבא שאול⁶.

5 עיין תוס' כתובות כט: ד"ה "חילולין".

6 הרחבה בהסבר דעת אבא שאול נמצאת בשיעור 'סודות מצוות יבום'.

6. **הזרעה מלאכותית.** ר"מ פינשטיין (אגרות משה אה"ע א:י) פסק שאם אישה נתעברה כתוצאה מהזרעה מלאכותית מזרע של אחד מקרוביה הוולד אינו ממזר⁷, שכן ממזרות נגרמת רק כתוצאה מביאת איסור. ר"מ פינשטיין אומר במפורש שממזרות היא תוצאה של מעשה האיסור (הבנה 1), וכשאינן מעשה איסור, כמו במקרה של הזרעה מלאכותית - אין ממזרות.

7 הפסק שם עסק במצב בו כבר יש וולד, אך אין שם התייחסות לשאלה האם מותר או אסור לעשות כך לכתחילה.